

รายงานผลการฝึกอบรมเรื่องการตรวจหาชนิด การอนุรักษ์ การปลูก และการแปรรูปพืชสมุนไพร ในชุมชน
(The Training on Identification, Conservation, Cultivation and Processing of Medicinal
Plants in the Communities) และการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการแพทย์ดั้งเดิม

ระหว่างวันที่ ๒๖ - ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๒ ณ ราชอาณาจักรภูฏาน

คณะผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน

๑. นพ.สรรพงศ์ ฤทธิรักษา รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
๒. ดร.รัชณี จันทร์เกษ หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการและคลังความรู้ กองวิชาการและแผนงาน
๓. น.ส.เบญจมา บุญเต็ม นักวิทยาศาสตร์ปฏิบัติการ กองวิชาการและแผนงาน
๔. ศาสตราจารย์ชยันต์ พิเชียรสุนทร ราชบัณฑิต และผู้เชี่ยวชาญด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน วิทยาลัยการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
๕. รองศาสตราจารย์วิทยา สารวิริยะพงศ์ ผู้เชี่ยวชาญอิสระด้านการเพาะปลูกและขยายพันธุ์พืช

วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน

๑. เพื่อให้ความรู้เรื่องการตรวจหาชนิด การอนุรักษ์ การปลูก และการแปรรูปพืชสมุนไพรในชุมชนแก่เจ้าหน้าที่กรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม กระทรวงสาธารณสุขแห่งราชอาณาจักรภูฏาน ตามแผนปฏิบัติการด้านการแพทย์ดั้งเดิม ภายใต้บันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านสุขภาพ ระหว่างกระทรวงสาธารณสุขไทยและภูฏาน
๒. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องระบบบริการ การศึกษา และการผลิตยาสมุนไพรและยาแผนดั้งเดิมในภูฏาน

รายงานผลการฝึกอบรมและศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้

๑. ผลการฝึกอบรมเรื่อง การตรวจหาชนิด การอนุรักษ์ การปลูก และการแปรรูปพืชสมุนไพร ในชุมชน (The Training on Identification, Conservation, Cultivation and Processing of Medicinal Plants in the Communities) ณ เมืองพาโร ราชอาณาจักรภูฏาน ระหว่างวันที่ ๒๖ - ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๒

การฝึกอบรมข้างต้น เป็นหนึ่งในกิจกรรมตามข้อตกลงระหว่างกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุขแห่งราชอาณาจักรไทย และกรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม (Department of Traditional Medicine Service หรือ DTMS) กระทรวงสาธารณสุขแห่งราชอาณาจักรภูฏาน ภายใต้บันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านสุขภาพ ระหว่างกระทรวงสาธารณสุขไทยและภูฏาน ซึ่งลงนามเมื่อปี พ.ศ.๒๕๖๑ โดยกรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิมขอให้กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เชิญวิทยากรที่มีความรู้และเชี่ยวชาญเรื่องการเพาะปลูกและการแปรรูปสมุนไพร การอนุรักษ์คุ้มครองภูมิปัญญา และพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน รวมถึงการจัดทำฐานข้อมูลสมุนไพร มาให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่และบุคลากรที่เกี่ยวข้องของกรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม เพื่อให้บุคลากรนำความรู้ที่ได้ไปใช้ต่อยอด หรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในชุมชนต่อไป

เวลา ๙.๐๐ น. Mr. Kuenga Tshering อธิบดีกรมบริการ การแพทย์แผนดั้งเดิม เป็นประธานในพิธีเปิดการฝึกอบรม และ กล่าวต้อนรับคณะผู้เชี่ยวชาญและผู้แทนฝ่ายไทย พร้อมทั้งเปิด การฝึกอบรม จากนั้น นายแพทย์สรรพงค์ ฤทธิรักษา รองอธิบดี กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กล่าวแสดง ความยินดีกับกรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิมในการจัดการ ฝึกอบรมครั้งนี้ และแสดงความเชื่อมั่นว่าการฝึกอบรมจะเป็น ประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่และบุคลากรที่เกี่ยวข้องของภูฏาน นอกจากนี้ นายแพทย์สรรพงค์ ฤทธิรักษา ได้แนะนำผู้เชี่ยวชาญ และทีมงานฝ่ายไทยให้แก่ที่ประธานและผู้เข้าร่วมประชุมทราบ จากนั้นจึงเป็นการแนะนำตัวเองของผู้เข้าร่วมฝึกอบรมฝ่าย ภูฏาน

ภาพที่ ๑ นพ.สรรพงค์ ฤทธิรักษา มอบของที่ระลึก แก่ Mr. Kuenga Tshering

ภาพที่ ๒ ประธาน ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรม และวิทยากร ร่วมถ่ายรูปหมู่เป็นที่ระลึก

การฝึกอบรมเริ่มต้นด้วยการบรรยายเรื่อง ข้อมูลล่าสุด เกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันในการอนุรักษ์และส่งเสริม สมุนไพรในภูฏาน (Update on the current situation on medicinal plant conservation and promotion in Bhutan) โดย Dr. Dorji Gyeltshen หัวหน้าแผนกวิจัย กรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม กระทรวงสาธารณสุข ราชอาณาจักรภูฏาน เพื่อให้วิทยากรได้เข้าใจในสถานการณ์ ในปัจจุบันของภูฏาน ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

แม้ว่าภูฏานจะเป็นประเทศที่มีขนาดเล็ก แต่มีภูมิ ประเทศที่ประกอบด้วยพื้นที่ราบ พื้นที่ลาดเชิงเขา และ เทือกเขาสูง ทำให้มีพืชสมุนไพรที่หลากหลายเกิดขึ้น ภายในประเทศ พื้นที่ป่าในภูฏานมีถึง ๗๑% โดยมีต้นไม้ มากกว่า ๗,๐๐๐ ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ๒๐๐ ชนิด นก ๖๗๐ ชนิด แม้ว่าภูฏานจะมีต้นไม้และสมุนไพรหลากหลาย ชนิด แต่ปัจจุบัน สามารถระบุชนิดของต้นไม้และสมุนไพรได้ ๖๐๐ ชนิดเท่านั้น และมีเพียง ๓๐๐ ชนิดที่ถูกใช้ประโยชน์

ภาพที่ ๓ บรรยายภาคภายในห้องประชุม

ภาพที่ ๔ Dr. Dorji Gyeltshen บรรยายเรื่อง “ข้อมูลล่าสุดเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันในการ อนุรักษ์และส่งเสริมสมุนไพรในภูฏาน”

สมเด็จพระราชาธิบดีแห่งราชอาณาจักรภูฏานที่ ๔ (His Majesty the Fourth Druk Gyalpo) ทรงให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติของภูฏานที่มีมหาศาล และมีพระราชดำริให้ประชาชนใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นเอาไว้ให้รุ่นลูกรุ่นหลานสืบต่อไป ดังนั้น ภูฏานจึงให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ และคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก มีการจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ ค.ศ. ๑๙๖๙ กำหนดให้ไม้พื้นที่ป่าไม้อย่างน้อย ๖๐% ตลอดเวลา, รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้การคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติเป็น ๑ ใน ๔ เสาหลักสำคัญของดัชนีความสุขของประเทศ และการจัดตั้งกรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม (Department of Traditional Medicine Service) ในปีค.ศ. ๒๐๑๓ โดย ๑ ในตัวชี้วัดที่สำคัญของกรม คือ การอนุรักษ์พืชสมุนไพร

หลังจากที่การแพทย์ดั้งเดิมถูกรรจให้อยู่ในระบบบริการสุขภาพแห่งชาติในปีค.ศ. ๑๙๖๘ ทำให้พืชสมุนไพรเป็นที่ต้องการในการผลิตยา และเกิดการเก็บเกี่ยวพืชสมุนไพรจำนวนมากเพื่อนำมาทำยาสมุนไพร จนทำให้สมุนไพรหลายชนิดใกล้จะสูญพันธุ์ และบางชนิดไม่สามารถปลูกขึ้นมาใหม่ได้ ดังนั้น กรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิมจึงมีโครงการวิจัย สำรวจ และทำแผนที่พืชสมุนไพร เพื่อประเมินสถานการณ์ทางชีวภาพและสัณฐานวิทยาของพืชสมุนไพรในภูฏาน

ปัจจุบัน กรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม ใช้พืชสมุนไพรประมาณ ๓๐๐ ชนิดเพื่อผลิตยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ จำนวน ๑๒๘ รายการ และผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อการค้า ๑๘ รายการ (ซึ่งผลิตโดยบริษัทเภสัชภัณฑ์เมนจงโซริก จำกัด หรือ Menjong Sorig Pharmaceuticals Corporation Limited) ส่วนแพทย์แผนดั้งเดิมรู้จักสมุนไพรมากกว่า ๑๖๐ ชนิด ซึ่งถูกบันทึกไว้ในฐานข้อมูลที่ดูแลโดยศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (the National Biodiversity Centre: NBC).

เพื่อเป็นการอนุรักษ์และคุ้มครองพืชสมุนไพรในภูฏานอย่างยั่งยืน กรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม จึงจัดทำแผนการสำรวจและการทำแผนที่พืชสมุนไพรขึ้น แบ่งเป็น ๖ ระยะ คือ

- ระยะที่ ๑ การพัฒนาแบบฟอร์ม แนวทาง งบประมาณ การขับเคลื่อน การวางแผนจุลภาค และการฝึกอบรม
- ระยะที่ ๒ การสำรวจและทำแผนที่
- ระยะที่ ๒ การพัฒนาฐานข้อมูล
- ระยะที่ ๔ การป้อนข้อมูลและการตรวจความถูกต้องของข้อมูล
- ระยะที่ ๕ การจัดการข้อมูล
- ระยะที่ ๖ การทำแผน นโยบาย และยุทธศาสตร์

อย่างไรก็ดี ข้อจำกัดและความท้าทาย คือ งบประมาณมีจำกัด ขาดความชำนาญทางวิชาการ และบุคลากรมีจำนวนไม่เพียงพอ กรมบริการการแพทย์ดั้งเดิม จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการได้รับการฝึกอบรมจากผู้เชี่ยวชาญประเทศไทยในครั้งนี้ จะช่วยให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องนำความรู้ไปใช้ต่อยอดในงานที่เกี่ยวข้องต่อไปได้

หลังจากนั้นเป็นการบรรยายของผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคฝ่ายไทย (technical expert) ๓ คน เริ่มต้นด้วยการบรรยายในหัวข้อ การขยายพันธุ์พืชสมุนไพร (Medicinal Plant Propagation Methods-Domestication and Cultivation) โดยรองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สารวิริยะพงษ์ ซึ่งได้อธิบายเรื่องการขยายพันธุ์พืชด้วยวิธีการขยายพันธุ์พืชแบบใช้เพศ และการขยายพันธุ์พืชแบบไม่ใช้เพศ และได้ลงรายละเอียดวิธีต่าง ๆ เช่น การตอกิ่ง การแตกหน่อ การตอนกิ่ง การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช เป็นต้น

ภาพที่ ๕-๖ บรรยากาศขณะการบรรยายของรองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สาธรวีริยะพงษ์

จากนั้น ศาสตราจารย์ชยันต์ พิเชียรสุนทร ราชบัณฑิตและศาสตราจารย์พิเศษ วิทยาลัยการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ได้บรรยาย ๓ หัวข้อ คือ

(๑) การอนุรักษ์ การคุ้มครอง การจัดการแบบยั่งยืน และการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรสมุนไพรและชีวนาพันธุ (Conservation, protection, sustainable management and utilization of medicinal resources and biodiversity)

ก่อนเข้าสู่การบรรยายในหัวข้อนี้ ศาสตราจารย์ชยันต์ ได้เปิดวิทัศน์ขององค์การอนามัยโลกเรื่อง “การปฏิบัติทางการเกษตรและการเก็บรักษาที่ดี” เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมชาวภูฏานทำความเข้าใจในเบื้องต้นเกี่ยวกับ “การปฏิบัติทางการเกษตรและการเก็บรักษาที่ดี” ว่าเป็นอย่างไร ก่อนนำเข้าสู่เนื้อหาของหัวข้อนี้ ซึ่งศาสตราจารย์ชยันต์ได้ชี้ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมชาวภูฏานเห็นว่าการบริหารจัดการให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสมุนไพรอย่างยั่งยืน คือ การอนุรักษ์และคุ้มครอง โดยการขยายพันธุ์พืชสมุนไพรจากธรรมชาติ, การเพาะปลูกพืชสมุนไพรจากการขยายพันธุ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ, แนวปฏิบัติที่ดีในการเก็บเกี่ยว ล้วนเป็นวิธีการหนึ่งของการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรสมุนไพร

ภาพที่ ๗ การบรรยายของศาสตราจารย์ชยันต์ พิเชียรสุนทร

(๒) การศึกษาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน: แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ (Ethnobotanical Study: Scientific approaches)

ศาสตราจารย์ชยันต์ อธิบายให้ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมทราบว่าพฤกษศาสตร์พื้นบ้านคืออะไร องค์ประกอบใดเป็นแนวคิดทางสังคมศาสตร์ องค์ประกอบใดเป็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ และจะบูรณาการแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์เข้ากับแนวคิดทางสังคมศาสตร์อย่างไรให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาชุมชน การพัฒนาพันธุ์พืชในทางเกษตรกรรม การค้นหาใหม่ เหล่านี้เป็นต้น

(๓) ทรัพยากรพันธุกรรมและวิธีการสำรวจองค์ความรู้ดั้งเดิม (Genetic resources and traditional knowledge survey methods)

ศาสตราจารย์ชยันต์ อธิบายถึงวิธีการสำรวจเพื่อเข้าถึงข้อมูลที่อยู่ในตัวคนอันเป็นข้อมูลที่จับต้องไม่ได้ เพื่อจัดทำเป็นข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่จับต้องได้ โดยใช้เทคนิคการประเมินค่าข้อมูลเชิงพฤกษศาสตร์พื้นบ้านแบบรวดเร็ว (Rapid Ethnobotanical Appraisal หรือ REA) เช่น การสำรวจตลาดท้องถิ่นและทำแผนที่ (Market Survey and Mapping), การสำรวจสวนบ้าน (Home Garden Survey), การระบุชื่อ (พืช) จากความทรงจำ (free listing)

ดร.รัชณี จันทร์เกษ หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการและคลังความรู้ กองวิชาการและแผนงาน กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เป็นวิทยากรบรรยายหัวข้อ การสร้างระบบฐานข้อมูลสมุนไพร (ตัวอย่าง) (Medicinal Resources Data Repository System: (sample)) โดยดร.รัชณี ได้สร้างและออกแบบฐานข้อมูลสมุนไพรโดยใช้โปรแกรม Microsoft Access ๒๐๑๖ ซึ่งส่วนใหญ่มีในคอมพิวเตอร์ทั่วไป และให้ผู้เข้ารับการอบรมชาวภูฏานได้ทดลองใช้โปรแกรมไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๘ การบรรยายของดร.รัชณี จันทร์เกษ

หลังจากวิทยากร ๓ ท่านได้บรรยายจบ ผู้เข้ารับการอบรมได้แสดงความขอบคุณ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากรอย่างเป็นกันเอง และแสดงความสนใจที่จะศึกษาในเชิงลึกต่อไป

๒. ผลการศึกษาฐานและแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการแพทย์ดั้งเดิม

คณะเจ้าหน้าที่กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และผู้เชี่ยวชาญ ได้เดินทางไปยังเมืองทิมพู ซึ่งเป็นเมืองหลวงของภูฏาน มีสถานที่ราชการของภูฏานตั้งอยู่ และได้แลกเปลี่ยนความรู้ด้านการแพทย์ดั้งเดิมและสมุนไพรกับหน่วยงานต่อไปนี้

๒.๑ ราชอุทยานพฤกษศาสตร์เซอร์ไบทัง (Royal Botanic Garden Serbithang) จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๙๙ เพื่อดำเนินตามปรัชญา “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” และเสาหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ที่ให้ความสำคัญเรื่องการอนุรักษ์พรรณไม้และธรรมชาติให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ราชอุทยานพฤกษศาสตร์เซอร์ไบทังแห่งนี้ จึงเป็นแหล่งรวบรวมพรรณไม้นอกถิ่นที่อยู่อาศัย และศูนย์การเรียนรู้และการศึกษาวิจัยพรรณไม้ของภูฏาน และเป็นที่พักพิงปลูกพืชและพรรณไม้ให้แก่ประชาชน นอกจากนี้ ภายในยังเป็นที่ตั้งของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีกหลายหน่วยงาน ได้แก่ หอพรรณไม้แห่งชาติ (National Herbarium), ศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (National Biodiversity Center) และธนาคารยีนส์แห่งชาติ (National Gene Bank)

ภาพที่ ๙-๑๔ พรรณไม้ในราชอุทยานพฤกษศาสตร์เซอร์ไบทิง

ศาสตราจารย์ชยันต์ พิเชียรสุนทร ผู้เชี่ยวชาญด้านพรรณไม้ ได้ให้ความรู้คณะผู้แทนไทยเพิ่มเติมว่าต้นไซเปรสส์หิมาลัย (Himalayan Cypress) หรือ ครีปปิงไซเปรส (creeping cypress) หรือ ไซเปรสภูฏาน (Bhutan Cypress) เป็นไม้ต้นประจำราชอาณาจักรภูฏาน และมีชื่อในภาษาภูฏานว่า 'เซนเดน (tsenden)' โดยพืชชนิดนี้ยืนต้นตรง สูงได้ถึง ๔๕ เมตร เป็นพืชที่ทนทานต่อสภาพแวดล้อมและปรับตัวได้ดี ทรงพุ่มสวยงาม พบขึ้นที่ระดับความสูง ๓๐๐-๑,๖๐๐ เมตรในเทือกเขาหิมาลัย ชอบแดด นิยมปลูกตามวัด ของ หรือสถานที่สำคัญของประเทศ ชาวบ้านใช้กิ่งเผาเสมือนจตุรูปในวัดหรือสถานที่สำคัญทางศาสนา เนื้อไม้แข็ง ใช้ทำอาคารบ้านเรือนหรือเฟอร์นิเจอร์ เมื่อกลิ้นเนื้อไม้และรากจะได้น้ำมันหอมระเหยซึ่งใช้เป็นยาทาแก้แผลอักเสบ เป็นยาฆ่าเชื้อ และเป็นส่วนผสมในเครื่องสำอาง

๒.๒ โรงพยาบาลการแพทย์แผนดั้งเดิมแห่งชาติ (National Traditional Medicine Hospital) ตั้งอยู่บริเวณเดียวกันกับกรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม (Department of Traditional Medicine Service, DTMS) กระทรวงสาธารณสุขแห่งราชอาณาจักรภูฏาน เนื่องจากโรงพยาบาลอยู่ภายใต้สังกัดกรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม ร่วมกับกองอื่น ๆ อีก ๓ กอง คือ กองบริหารการแพทย์แผนดั้งเดิม (Traditional Health Care Division) กองวิจัย (Research Division) และกองการแพทย์พื้นบ้านและสุขภาพจิตวิญญาณ (Local Healing and Spiritual Health)

Dr. Dorji Gyeltshen หัวหน้าแผนกวิจัย กรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม กระทรวงสาธารณสุขราชอาณาจักรภูฏาน ซึ่งรับหน้าที่นำเจ้าหน้าที่กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกและผู้เชี่ยวชาญเยี่ยมชมและแลกเปลี่ยนความรู้ในครั้งนี้ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าประชาชนทุกคนในภูฏานได้รับการทางการแพทย์ ฟรี ไม่มีค่าใช้จ่าย ทั้งแผนปัจจุบันและแผนดั้งเดิม โดยบริการทางการแพทย์แผนดั้งเดิมได้รับการผสมผสานเข้ากับระบบบริการทางการแพทย์แผนปัจจุบันอย่างเต็มรูปแบบ ปัจจุบันมีคลินิกการแพทย์แผน

ดั้งเดิม ๗๐ แห่งในโรงพยาบาลระดับเขตและสถานีนามัย ทั้งนี้ รัฐบาลมีแผนจะจัดตั้งคลินิกการแพทย์แผนดั้งเดิมในโรงพยาบาลทั่วประเทศ

โรงพยาบาลการแพทย์แผนดั้งเดิมแห่งชาตินี้ ประกอบด้วย ๓ แผนก คือ แผนกผู้ป่วยนอก แผนกผู้ป่วยใน และแผนกจ่ายยา **แผนกผู้ป่วยนอก** มีบริการอาบยา อบยา ประคบยา สะกิดเลือด (blood letting) ล้างจุมูก ตัดหลอดเลือด ผังเข็มทอง ครอบแก้ว เป็นต้น ส่วน**แผนกผู้ป่วยใน** ให้บริการรักษาโรคผิวหนังและโรคเรื้อรัง และเมื่อผู้ป่วยรับการตรวจรักษาเรียบร้อยแล้ว ผู้ป่วยจะไปรับยาที่**แผนกจ่ายยา**ซึ่งเป็นตึกแยกออกมา มีช่องเปิดให้ยื่นใบสั่งยาและรับบัตรคิว Dr. Dorji Gyeltshen ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าตำรับยาของภูฏานที่มีส่วนผสมมากที่สุด คือ ๑๗๒ ชนิด ใช้สำหรับรักษาโรคมะเร็งและเบาหวาน

ภาพที่ ๑๕ การอธิบายเรื่อง
การผังเข็ม

ภาพที่ ๑๖ การอธิบายเรื่องการสะกิดเลือด

ภาพที่ ๑๗ การรักษาโดยการ
ประคบร้อน

ภาพที่ ๑๘ อุปกรณ์ในการครอบแก้ว

ภาพที่ ๑๙ ภายในห้องจ่ายยา

ภาพที่ ๒๐ บริเวณหน้าโรงพยาบาลการแพทย์แผนดั้งเดิม
แห่งชาติ

ภาพที่ ๒๑ การล้างจุมูกเพื่อรักษาโรคไมเกรน

๒.๓ พิพิธภัณฑ์เครื่องยา คณะการแพทย์แผนดั้งเดิม มหาวิทยาลัยวิทยาศาสตร์การแพทย์เกย์เซอร์เกลโปแห่งภูฏาน (Faculty of Traditional Medicine, Geysor Gyelpo University of Medical Sciences of Bhutan)

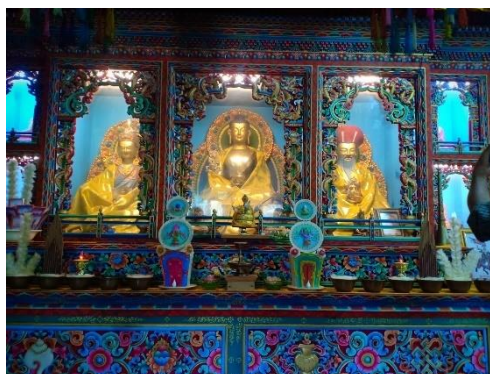
มหาวิทยาลัยวิทยาศาสตร์การแพทย์เกย์เซอร์เกลโปแห่งภูฏาน (Geysor Gyelpo University of Medical Sciences of Bhutan) ก่อตั้งในปีค.ศ.๒๐๑๓ ประกอบด้วย ๓ คณะ คือ คณะพยาบาลและสาธารณสุข (Faculty of Nursing and Public Health) คณะการแพทย์แผนดั้งเดิม (Faculty of Traditional Medicine) และคณะแพทยศาสตร์ในระดับที่สูงกว่าปริญญาตรี ศูนย์การศึกษาทางการแพทย์เพื่อการวิจัย และการฝึกอบรม (Faculty of Postgraduate Medicine, Medical Education Centre for Research, Innovation and Training: MECRIT)

คณะการแพทย์แผนดั้งเดิม ถูกจัดตั้งในปี ค.ศ.๑๙๗๑ เพื่อเป็นศูนย์การฝึกอบรมการแพทย์พื้นบ้าน และได้ถูกยกระดับขึ้นเป็นคณะการแพทย์แผนดั้งเดิม ในปีค.ศ. ๑๙๙๒ การเรียนการสอนในคณะ มี ๒ หลักสูตร คือ ปริญญาตรี ๕ ปี และอนุปริญญา ๓ ปี นอกจากนี้ ยังให้การฝึกอบรมแก่เจ้าพนักงานเภสัชกรรม และผู้ช่วยนักวิจัยให้แก่บริษัทเภสัชภัณฑ์เมนจองโซริกจำกัดอีกด้วย

คณะเจ้าหน้าที่กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และผู้เชี่ยวชาญ ได้เข้าชมพิพิธภัณฑ์เครื่องยา ซึ่งอยู่บริเวณชั้น ๑ ของคณะการแพทย์แผนดั้งเดิม โดยภายในพิพิธภัณฑ์มีเครื่องยาที่ใช้ในตำรับยาแผนดั้งเดิมจำนวนมาก แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ เครื่องยาจากพืชสมุนไพร สัตว์ และแร่ธาตุ

เครื่องยาจากพืชสมุนไพร แบ่งได้เป็น พืชสมุนไพรที่มีถิ่นกำเนิดบนยอดเขาสูง (High altitude medicinal plants) มีจำนวน ๑๑๖ ชนิด และพืชสมุนไพรที่มีถิ่นกำเนิดบนพื้นที่ต่ำ (Low altitude medicinal plants) มีจำนวน ๑๐๘ ชนิด โดยเครื่องยาทั้งหมดเก็บโดยชาวภูฏานในท้องถิ่นและขายให้กับบริษัทเภสัชภัณฑ์เมนจองโซริกจำกัด เครื่องยาในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ๙๐% มาจากพื้นที่ทั่วประเทศในภูฏาน ส่วน ๑๐% นำเข้ามาจากประเทศอินเดีย

นอกจากนี้ คณะเจ้าหน้าที่กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และผู้เชี่ยวชาญ ได้มีโอกาสขึ้นไปสักการะพระโกลัสซัยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต บนหอพระของคณะการแพทย์แผนดั้งเดิม ซึ่งตามธรรมเนียมโบราณของราชอาณาจักรภูฏาน แพทย์ พยาบาล บุคลากรของโรงพยาบาล จะเข้าไปสวดมนต์ในหอพระเพื่อบูชาพระโกลัสซัยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต ทุกเช้า

ภาพที่ ๒๒ พระโกลัสซัยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต

๒.๔ บริษัทเภสัชภัณฑ์เม่นจงโซริกจำกัด (Menjong Sorig Pharmaceuticals Corporation Limited)

คณะเจ้าหน้าที่กรรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และผู้เชี่ยวชาญ ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลกับ Mr. Thukten Choedra ประธานบริหารของบริษัทเภสัชภัณฑ์เม่นจงโซริกจำกัด ซึ่งได้เล่าความเป็นมาของบริษัทว่าเดิมเป็นแผนกด้านวิจัยและเภสัชกรรมของกรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม ซึ่งมีห้องปฏิบัติการพื้นฐานเพื่อวิจัยและควบคุมคุณภาพยาและผลิตภัณฑ์แผนดั้งเดิมให้ปลอดภัย และได้มาตรฐาน และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นหน่วยผลิตยาเม่นจงโซริก (Menjong Sorig Pharmaceuticals) ซึ่งอยู่ภายใต้กรมบริการการแพทย์แผนดั้งเดิม และในปีค.ศ.๒๐๑๗ ได้เปลี่ยนเป็นบริษัทจำกัด ทำหน้าที่ผลิตยาแผนดั้งเดิมและสมุนไพรส่งให้โรงพยาบาลทั่วประเทศของภูฏาน และเริ่ม

ภาพที่ ๒๓ นพ.สรรพงศ์ ฤทธิรักษาได้รับมอบของที่ระลึกจาก Mr. Thukten Choedra

วางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของบริษัทในต่างประเทศ โดย Mr. Thukten Choedra ได้แนะนำผลิตภัณฑ์ของบริษัทที่น่าสนใจ เช่น ชามะขามป้อม ถั่งเช่า (Cordy Plus และ Cordy Active) ขมิ้นชัน เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์ถั่งเช่าได้รับความนิยมใน

ภาพที่ ๒๔-๒๕ ห้องจัดเก็บวัตถุดิบสมุนไพรของบริษัท

หลายประเทศ และปัจจุบัน ทางบริษัทได้ขึ้นทะเบียนกับ FDA ของอเมริกา และวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในอเมริกาแล้ว

จากนั้น ผู้จัดการของแผนกวัตถุดิบได้นำคณะชมห้องจัดเก็บวัตถุดิบ ซึ่งมีวัตถุดิบสมุนไพรจำนวนมากที่ใช้ในสายการผลิต โดยเก็บรักษาในถังสีน้ำเงินเป็นระยะเวลา ๑ ปี ส่วนใหญ่วัตถุดิบได้มาจากอินเดียในราคาไม่แพง

๒.๕ โครงการพืชสมุนไพรและพืชหอม ศูนย์วิจัยและพัฒนาเกษตรกรรม (Agriculture Research and Development Center, ARDC) กรมเกษตรกรรม (Department of Agriculture) กระทรวงเกษตรกรรมและป่าไม้แห่งราชอาณาจักรภูฏาน (Ministry of Agriculture and Forestry)

สถานีทดลองปลูกพืชสมุนไพรและพืชหอม (medicinal and aromatic plants) ของ 'โครงการพืชสมุนไพรและพืชหอม' ตั้งอยู่บนตำบลยูลีปัง ห่างจากเมืองทิมพูประมาณ ๒๕ กิโลเมตร หัวหน้าสถานีให้การต้อนรับคณะ และแนะนำว่าสถานีแห่งนี้ว่าเป็นพื้นที่วิจัยและพัฒนาพืชสมุนไพรและพืชหอมทั้งของต่างประเทศ และพืชในประเทศแต่มีถิ่นกำเนิดบนภูเขาสูง นักวิจัยของศูนย์ใช้วิจัยด้านการขยายพันธุ์และการปลูกในเชิงพาณิชย์ โดยขณะนี้ ศูนย์ประสบความสำเร็จในการขยายพันธุ์และปลูกต้นโกลิธรูกระดุก ต้นโกลิธรูก้านพร้าว ต้นโกลิธรูชฎามังซี และเทียนตากบ และสามารถขยายผลงานวิจัย และส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกเชิงพาณิชย์ได้

ภาพที่ ๒๖ ด้านหน้าของสถานีทดลอง

ภาพที่ ๒๗ ต้นเทียนตากบ (Carum carvi L.) ใช้บรรเทาอาการเวียนศีรษะ ความดันสูงและถูกพิษ

ภาพที่ ๒๘ ต้น Anemone Griffithii มีฤทธิ์ด้านการจับเป็นก้อนหรือลิ่มของเลือด ด้านอาการบวมน้ำ และเพิ่มอุณหภูมิของร่างกาย

ข้อเสนอแนะ (ต่อกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก) ในการดำเนินการต่อไป

รัฐบาลภูฏานให้ความสำคัญกับการแพทย์ดั้งเดิมเป็นอย่างมาก แต่บุคลากรยังขาดความชำนาญทางวิชาการในด้านต่าง ๆ ทำให้ภูฏานสนใจเรียนรู้จากประเทศไทยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ของบุคลากรในด้านต่าง ๆ เช่น การทำวิจัย การเพาะปลูกสมุนไพร การจัดทำฐานข้อมูลสมุนไพร การดูแลมารดาหลังคลอด เป็นต้น ดังนั้น เพื่อเป็นการสร้างบทบาทเชิงรุกในเวทีต่างประเทศ และสร้างอำนาจต่อรอง รวมทั้งภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ประเทศไทย ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการต่างประเทศ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จึงควรให้การสนับสนุนและช่วยเหลือทางด้านวิชาการแก่กรมบริการแพทย์ดั้งเดิม ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

คณะผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน

๒๓ กันยายน ๒๕๖๒